

3. Про боротьбу з тероризмом : закон України від 20.03.2003 № 638-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 24.03.2019).

4. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> (дата звернення: 24.03.2019).

*Одержано 26.03.2019*

---

УДК 351.745.7

**ОКСАНА ЮРІЙВНА ШЕВЧУК,**

*кандидат юридичних наук,*

*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності*

*Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)*

## **ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ**

Питання дотримання прав і свобод людини і громадянина в організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій є нагальною проблемою в Україні. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

Права людини є складним, багатовимірним явищем. У різні епохи проблема прав людини, незмінно залишаючись політико-правовою, набувала релігійно-етичного, філософського звучання. Захист прав і свобод людини є найактуальнішою проблемою науки оперативно-розшукової діяльності. У юридичній літературі останніх років проблема дотримання прав і свобод людини в ОРД висвітлювалась в працях вітчизняних учених О. М. Бандурки, Е. О. Дідоренка, І. П. Козаченко, Д. Й. Никифорчука, С. М. Піскуна, Б. Г. Розовського та ін., якими здійснено значний внесок у розроблення вказаної вище проблеми щодо прав громадян.

Так, частина 1 статті 30 Конституції України проголошує «Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду». Стаття 31 Конституції гарантує таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, «з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо» [1]. Положення про пряму дію норм Конституції України насамперед означає, що всі, без винятку, органи державної влади, у тому числі й підрозділи Національної поліції України, у своїй правозастосовній діяльності повинні не просто орієнтуватися на конституційні принципи, але й приймати відповідні рішення безпосередньо на основі відповідно до змісту цих принципів.

Центральною фігурою у кримінальному провадженні є людина. Вона виступає в різних процесуальних якостях – як підозрюваний, обвинувачений, постраждалий, свідок, пізнаваний чи пізнаючий, а в кримінальному плані – як виконавець або організатор кримінального правопорушення. Людина є найбільш складним джерелом інформації, що використовується у досудовому розслідуванні. При збиранні інформації про людину та від людини неповинні обмежуватися її права і свободи, що охороняються законом.

Внесені зміни і доповнення до змісту Кримінального процесуального кодексу України розширили можливості застосування таких слідчих дій, що істотно зачіпають права і свободи громадян, надані їм Конституцією України. До них віднесені і негласні слідчі (розшукові) дії [2]. Стаття 246 КПК України закріплює право слідчого, прокурора, а у випадках, передбачених даним Кодексом, – слідчого судді приймати рішення про проведення таких дій. Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у випадках, якщо відомості про злочин та особу, що його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [2].

В той же час Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 8) створив правову основу для проведення оперативно-розшукових заходів, які дозволяють оперативним підрозділам, одержувати інформацію й інші відомості, що сприяють розв'язанню завдань швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів, розшуку злочинців [3].

Дотримання прав і свобод людини безпосередньо викладене у ст. 9 Закону України «Про ОРД», в якій прямо записано, що при проведенні оперативно-розшукових заходів неприпустимим є порушення прав і свобод людини та юридичних осіб [3]. Зазначене твердження лежить в основі діяльності всієї системи державних органів, покликаних забезпечити дотримання прав і свобод громадян незалежної держави Україна в рамках змін, що відбуваються в суспільстві. ОРД внаслідок динамічності і швидкоплинності здійснюваних оперативно-розшукових заходів не може постійно контролюватися: вона, як правило, проводиться таємно, в умовах протидії злочинних елементів, досить часто виникають конфліктні ситуації. В зв'язку з цим, навіть незначні тактичні помилки оперативних працівників можуть призвести до тяжких наслідків, зокрема, до жертв серед населення, знищення майна громадян, заподіяння матеріальної і моральної шкоди тощо.

Крім того, забезпечення додержання конституційних прав та законних інтересів учасників досудового розслідування, швидке, повне та неупереджене розслідування злочинів закріплене у наказі 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 року «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні». А саме, особа, конституційні права якої були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження (ст. 253 КПК України). У повідомленні зазначається вид негласної слідчої (розшукової) дії, а також подальше використання отриманих матеріалів у кримінальному провадженні або їх знищення. Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом [4]. У разі використання для доказування результатів негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути допитані особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії. Такі особи повідомляються про проведення негласних слідчих (розшукових) дій тільки щодо них у такий самий строк, і в тому обсязі, який зачіпає їх права, свободи чи інтереси (ст. 256 КПК України) [4]. У разі вилучення речей чи документів прокурор при направленні повідомлення повинен з'ясувати, чи бажає власник їх повернути. При цьому враховується необхідність забезпечення прав та законних інтересів особи, а також запобігання завданню шкоди кримінальному провадженню (коли речі чи документи є речовим доказом у кримінальному провадженні, у разі виявлення предметів, заборонених до обігу) [5, с. 119].

Розглянуті положення свідчать, що аналіз змісту дотримання прав та свобод людини це основна нормативно закріплена норма стосовно правового статусу особистості, якого повинні дотримуватись працівники оперативних підрозділів Національної поліції України при організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та виконанні покладених на них завдань, при цьому діяти відповідно до закону. Гарантом дотримання принципу прав та свобод людини повинні виступати прокурорський нагляд, судовий та відомчий контроль [6, с. 301]. Відтак, негласні слідчі (розшукові) дії підрозділів Національної поліції України суворо регламентовані КПК, однак застосування на практиці цих норм, викликає багато проблем, які потребують нормативного врегулювання та подальшого дослідження.

#### **Список бібліографічних посилань**

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 22.03.2019).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 22.03.2019).
4. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Ген. прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Держ. прикордонної служби України, М-ва фінансів

України, М-ва юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення: 22.03.2019).

5. Оперативно-розшукова діяльність та негласні (слідчі) розшукові дії у схемах : посібник / Д. Й. Никифорчук, Л. М. Зима, О. С. Тарасенко та ін. ; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 156 с.

6. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін. ; за ред. О. М. Джужа. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.

*Одержано 26.03.2019*

---

УДК 351.745.7

**ІРИНА ІГОРІВНА ШИНКАРЕНКО,**

*кандидат юридичних наук,*

*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів*

*факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ*

## **ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

На сьогоднішній день Україна знаходиться у стадії активних змін у зв'язку з переходом до європейських стандартів. На даний час був проведений перегляд та впровадження нових правових актів, що регламентують застосування негласних слідчих (розшукових) дій та безпосередньо спостереження за особою, реччю або місцем. Однак, слід зазначити, що аналогічні заходи знайшли своє відображення у правових актах зарубіжних країн та можуть бути впроваджені в Україні.

В Українському законодавстві вперше було визначені негласні слідчі (розшукові) дії у главі 21 КПК України та безпосередньо у ст. 269 було визначено спостереження за особою, реччю або місцем. Слід зазначити, що таким чином був легалізований традиційний оперативно-розшуковий захід – візуальне спостереження.

Запровадження означеної норми є закономірністю побудови Європейської моделі кримінального процесу та розвідувальної (оперативно-розшукової) діяльності. Ще у 2007 р. відділом стратегічних питань поліційної діяльності Управління Генерального Секретаря Організації з Безпеки та Співробітництва у Європі (ОБСЄ) підготовлено «Довідкове керівництво з кримінального судочинства», у якому визначено перелік спеціальних слідчих методів та прийомів, останні складаються з: спеціальних операцій включаючи впровадження, спостереження з елементами прослуховування та стеження, використання інформаторів, контрольованих поставок. Основною умовою використання ССМП є їх адекватність та відповідність загрозам та умовам забезпечення прав і свобод людини [1]. Внаслідок прийняття означених положень у 2002–2012 роках була проведена реформа процесуального та оперативно-розшукового законодавства у країнах пострадянського простору та Східної Європи [2].

У цей період в Молдові та Республіці Молдова був ухвалений Закон «Про спеціальну розшукову діяльність» та запроваджений відповідний розділ до КПК – «Спеціальна розшукова діяльність», в якому означений захід був визначений як візуальне спостереження та проводиться він з дозволу прокурора, а в українському законодавстві відповідна дія проводиться за ухвалою слідчого судді. До здобутків КПК Республіки Молдова відноситься стаття 138-1 «Трансграничний нагляд», яка визначає порядок здійснення на території іншої держави спостереження за особою, що імовірно брала участь в скоєнні злочину, що дозволяє запровадити екстрадицію особи, відносно якої є серйозні підстави вважати, що нагляд може дати можливість встановити особу або місцезнаходження передбачуваного учасника злочину, правомочні на підставі попереднього запиту про юридичну допомогу продовжити це спостереження на території Республіки Молдова [3].

Так стаття 160 КПК Литовської Республіки «Приховане спостереження» визначає, що слідчий суддя по клопотанню прокурора може призначити проведення стеження за особами, транспортними засобами або конкретними об'єктами. При чому особи, які проводили приховане спостереження, можуть допитуватися як свідки. Таким чином визначається легітимність отриманих результатів[3].